

АНОТАЦІЯ

Скалей Людмила Ярославівна. Прецедентні текстові алюзії у відтворенні подій російсько-української війни в німецькомовній пресі 2014-2023 рр. Дипломна робота другого (магістерського) рівня вищої освіти. На правах рукопису. Спеціальність 035 Філологія. Спеціалізація 035.043 Германські мови та літератури (переклад включно), перша – німецька. Івано-Франківськ, 2024.

Магістерська робота присвячена дослідженню прецедентних текстових алюзій у відтворенні подій російсько-української війни в німецькомовній пресі 2014-2023 рр. Для досягнення поставленої мети у першому розділі розкрито поняття інтертекстуальності та алюзії як семантичного компонента та досліджено джерела походження інтертекстуальних мовних явищ. У другому розділі було визначено поняття "прецедентного тексту", його роль у лінгвістиці, а також проаналізовано співвідношення цитатного та узуалізованого характеру інтертекстуальних прецедентних алюзій. У третьому практичному розділі розроблено методику добору емпіричного матеріалу та провести аналіз джерел, визначено типи інтертекстуальності у аналізованих текстах, досліджено тематичний аспект прецедентних алюзій у німецькомовній пресі щодо російсько-української війни та проведено кількісний та змістовий аналіз текстового емпіричного матеріалу.

Результатом дослідження став систематичний аналіз прецедентних текстових алюзій, їхньої типології, функцій та значення у формуванні дискурсу про російсько-українську війну в німецькомовних медіа.

Ключові слова: інтертекстуальність, прецедентність, алюзія, ідеологема, узуальність, цитатність.

ZUSAMMENFASSUNG

Skalei Liudmyla Jaroslavivna. Präzedenzfalltextuelle Anspielungen in der Wiedergabe der Ereignisse des russisch-ukrainischen Krieges in der deutschsprachigen Presse 2014–2023. Die Arbeit der zweiten (Master-)Hochschulstufe. Über die Rechte am Manuskript. Fachgebiet 035 Philologie. Spezialisierung 035.043 Germanische Sprachen und Literaturen (einschließlich Übersetzung), die erste ist Deutsch. Iwano-Frankiwsk, 2024.

Die Masterarbeit wurde der Untersuchung präzedenzhafter Textanspielungen bei der Wiedergabe der Ereignisse des russisch-ukrainischen Krieges in der deutschsprachigen Presse von 2014–2023 gewidmet. Um dieses Ziel zu erreichen, wird im ersten Kapitel das Konzept der Intertextualität und Anspielung als semantische Komponente offengelegt und die Entstehungsquellen intertextueller sprachlicher Phänomene untersucht. Im zweiten Kapitel wurde das Konzept des „Präzedenztextes“ definiert, seine Rolle in der Linguistik untersucht und die Beziehung zwischen der zitierenden und der üblichen Natur intertextueller Präzedenzfallanspielungen analysiert. Im dritten praktischen Kapitel wurden eine Methodik zur Auswahl des empirischen Materials entwickelt und eine Analyse der Quellen durchgeführt. Es wurden die Typen der Intertextualität in den analysierten Texten bestimmt, der thematische Aspekt der präzedenztextuellen Anspielungen in der deutschsprachigen Presse zum russisch-ukrainischen Krieg untersucht sowie eine quantitative und inhaltliche Analyse des textlichen empirischen Materials vorgenommen.

Das Ergebnis der Studie war eine systematische Analyse bisheriger Textanspielungen, ihrer Typologie, Funktionen und Bedeutung für die Diskursbildung über den russisch-ukrainischen Krieg in den deutschsprachigen Medien.

Schlagwörter: Intertextualität, Präzedenzfall, Anspielung, Ideologem, Üblichkeit, Zitierbarkeit.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІ АЛЮЗІЇ ЯК УНІВЕРСАЛІЇ ТА ЛІНГВІСТИЧНИЙ ФЕНОМЕН.....	8
1.1. Поняття інтертекстуальності. Алюзія як семантичний компонент.....	8
1.2. Джерела походження інтертекстуальних мовних явищ.....	13
1.2.1. Класична інтертекстуальність.....	13
1.2.2. Біблійна інтертекстуальність.....	16
1.2.3. Пост-класична інтертекстуальність.....	21
1.2.4. Новітня інтертекстуальність.....	25
1.2.5. Символічна інтертекстуальність.....	30
1.2.6. Новітні джерела до вивчення інтертекстуальності.....	33
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ І.....	37
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРЕЦЕДЕНТНОСТІ У ЛІНГВІСТИЦІ.....	38
2.1. Поняття «прецедентного тексту»	38
2.2. Прецедентний національний та загальнолюдський універсальний текстовий мінімум.....	46
2.3. Співвідношення цитатного та узуалізованого характеру інтертекстуальних прецедентних алюзій.....	51
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	57
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІЮВАННЯ ПРЕЦЕДЕНТНИХ АЛЮЗІЙ У ДОСЛІДЖУВАНИХ ТЕКСТАХ	58
3.1. Джерела та методика добору емпіричного матеріалу.....	58
3.2. Типи інтертекстуальності у аналізованих текстах.....	63
3.3. Тематичний аспект прецедентних алюзій у аналізованих текстах.....	72
3.4. Кількісний та змістовий аналіз текстового емпіричного матеріалу.....	80
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	83
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	90

ВСТУП

У сучасному глобалізованому світі засоби масової інформації відіграють ключову роль у формуванні суспільної думки та висвітленні міжнародних подій. Особливо важливим є вивчення того, як мова преси відображає та інтерпретує складні геополітичні конфлікти, зокрема російсько-українську війну, яка триває з 2014 року. У цьому контексті дослідження прецедентних текстових алюзій у німецькомовній пресі набуває особливої актуальності та значущості.

Актуальність даного дослідження зумовлена кількома факторами. По-перше, російсько-українська війна є однією з найбільш значущих геополітичних подій останнього десятиліття, яка має глобальні наслідки та привертає увагу світової спільноти. По-друге, вивчення прецедентних текстових алюзій дозволяє глибше зрозуміти механізми формування суспільної думки та культурні коди, які використовуються для інтерпретації подій. По-третє, аналіз німецькомовної преси надає можливість оцінити сприйняття конфлікту в одній з ключових країн Європейського Союзу, що має значний вплив на формування загальноєвропейської позиції щодо російсько-української війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика інтертекстуальності та прецедентних феноменів активно досліджується в сучасній лінгвістиці. Серед відомих дослідників, які зробили значний внесок у розвиток цієї галузі, можна відзначити роботи Ю. Крістевої, Р. Барта, Т. Єщенко, Л. Скорина, М. Шаповал, О. Гальчук, Л. Меркотан, О. Переломова, Т. Монахова, Бертлінде Фьогель, Маріон Грайн та інших. У контексті вивчення медіадискурсу та його ролі у висвітленні міжнародних конфліктів важливими є праці Т. ван Дейка, Н. Фейрклафа, Р. Водак. Однак, незважаючи на значну кількість досліджень, проблема використання прецедентних текстових алюзій у висвітленні російсько-української війни в німецькомовній пресі залишається недостатньо вивченою та потребує подальшого аналізу.

Об'єктом дослідження є прецедентні текстові алюзії в німецькомовній пресі.

Предметом дослідження виступають особливості функціонування та роль прецедентних текстових алюзій у відтворенні подій російсько-української війни в німецькомовній пресі 2014-2023 рр.

Мета дослідження полягає у комплексному аналізі прецедентних текстових алюзій, їх типології, функцій та ролі у формуванні дискурсу про російсько-українську війну в німецькомовній пресі.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання**:

1. Розкрити поняття інтертекстуальності та алюзії як семантичного компонента.
2. Дослідити джерела походження інтертекстуальних мовних явищ.
3. Визначити поняття "прецедентного тексту" та його роль у лінгвістиці.
4. Проаналізувати співвідношення цитатного та узуалізованого характеру інтертекстуальних прецедентних алюзій.
5. Розробити методiku добору емпіричного матеріалу та провести аналіз джерел.
6. Визначити типи інтертекстуальності у аналізованих текстах.
7. Дослідити тематичний аспект прецедентних алюзій у німецькомовній пресі щодо російсько-української війни.
8. Провести кількісний та змістовий аналіз текстового емпіричного матеріалу.

У роботі використовуються такі **методи дослідження**:

- описовий метод для систематизації та інтерпретації теоретичного матеріалу;
- метод контент-аналізу для вивчення змісту текстів німецькомовної преси;
- метод дискурс-аналізу для виявлення прецедентних текстових алюзій та їх функцій;
- компаративний метод для порівняння різних типів алюзій;
- статистичний метод для кількісного аналізу емпіричного матеріалу.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному аналізі прецедентних текстових алюзій у контексті висвітлення російсько-української війни в німецькомовній пресі. Вперше проводиться систематичне дослідження цього явища на матеріалі німецькомовних видань за період 2014-2023 рр., що дозволяє простежити динаміку використання алюзій та їх роль у формуванні суспільного дискурсу про конфлікт.

Практичне значення. Результати дослідження можуть бути використані в курсах з лінгвістики тексту, медіалінгвістики, міжкультурної комунікації. Вони також можуть бути корисними для журналістів, політологів та фахівців з міжнародних відносин для кращого розуміння механізмів формування медіадискурсу про міжнародні конфлікти.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів з відповідними підрозділами, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить ... сторінок.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Інтертекстуальність є фундаментальною характеристикою текстів, що відображає їх взаємозв'язок та взаємовплив. Алюзія, як важливий семантичний компонент інтертекстуальності, дозволяє авторам створювати багатопланові смисли, апелюючи до культурної пам'яті читачів. Розуміння механізмів інтертекстуальності та функціонування алюзій є ключовим для глибокого аналізу текстів у різних сферах, від літератури до публіцистики. У контексті медіадискурсу, зокрема у висвітленні складних геополітичних подій, інтертекстуальність та алюзії відіграють важливу роль у формуванні суспільної думки та інтерпретації подій.

Джерела інтертекстуальності різноманітні та охоплюють широкий спектр культурної спадщини, від класичних текстів до сучасних медіа. Класична інтертекстуальність, базуючись на античній літературі, міфології та класичних творах, забезпечує глибинний зв'язок з культурною традицією та є джерелом універсальних образів та мотивів. Біблійна інтертекстуальність, завдяки своїй універсальності та глибині, продовжує відігравати ключову роль у формуванні культурних кодів та етичних концепцій у літературі та публіцистиці. Пост-класична інтертекстуальність надає потужний інструментарій для аналізу складних взаємозв'язків між текстами різних типів та епох у контексті глобалізованого світу. Новітня інтертекстуальність є відображенням глибоких змін у текстуальних практиках цифрової епохи, характеризується гіпертекстуальністю, мультимодальністю, інтерактивністю та трансмедійністю.

Концепція "прецедентного тексту" відіграє важливу роль у формуванні культурного коду та національної ідентичності. Ці тексти функціонують як своєрідні культурні маркери, що дозволяють членам спільноти ідентифікувати "своїх" та ефективно обмінюватися складними ідеями через алюзії та цитати. Прецедентні тексти не обмежуються лише вербальними формами, але можуть включати візуальні, аудіальні та мультимодальні елементи, що особливо актуально в епоху цифрових медіа. Їхня здатність конденсувати значні обсяги культурної інформації в компактній формі робить їх потужним інструментом у різних сферах комунікації – від повсякденного спілкування до політичного

дискурсу та реклами. Дослідження прецедентних текстів дозволяє глибше зрозуміти механізми формування колективної пам'яті та культурних асоціацій.

Концепція прецедентного національного та загальнолюдського універсального текстового мінімуму відіграє важливу роль у формуванні культурної компетенції та міжкультурного діалогу. Національний текстовий мінімум служить своєрідним культурним кодом, який дозволяє членам спільноти ефективно комунікувати, спираючись на спільний фонд знань та асоціацій. Він включає ключові літературні твори, історичні документи, фольклор та інші тексти, які формують національну самосвідомість. Загальнолюдський універсальний текстовий мінімум, у свою чергу, охоплює тексти, які перетнули національні кордони і стали частиною глобальної культурної спадщини. Це можуть бути твори світової класики, релігійні тексти, наукові праці, які вплинули на розвиток людської цивілізації. Важливо відзначити, що з розвитком глобальних комунікацій спостерігається тенденція до взаємопроникнення національних та універсальних текстових мінімумів. Розуміння та вміння оперувати цими текстовими мінімумами є ключовим для успішної навігації в сучасному мультикультурному світі та розвитку глобального взаєморозуміння.

Здійснений аналіз співвідношення цитатного та узуалізованого характеру інтертекстуальних прецедентних алюзій у контексті висвітлення російсько-української війни в німецькомовній пресі розкриває багатошаровість медіа-дискурсу та його глибокий зв'язок з культурною пам'яттю. Цитатні алюзії, зберігаючи оригінальну форму, служать потужним засобом для створення емоційного резонансу та апеляції до колективного досвіду, особливо коли йдеться про історичні паралелі. Узуалізовані алюзії, у свою чергу, демонструють здатність мови адаптуватися до нових реалій, трансформуючи знайомі концепти для відображення сучасних подій. Це співвідношення не є статичним: воно змінюється залежно від контексту, аудиторії та розвитку самого конфлікту, відображаючи динаміку суспільного сприйняття подій. Важливо відзначити роль нових медіа у прискоренні процесу узуалізації алюзій, що призводить до створення нових, часто гібридних форм інтертекстуальності. У підсумку, це

співвідношення є ключовим елементом у формуванні наративів про війну, дозволяючи журналістам та авторам ефективно поєднувати історичний контекст з актуальною інтерпретацією подій, тим самим впливаючи на розуміння конфлікту німецькомовною аудиторією.

Дослідження методики добору емпіричного матеріалу показало, що комбінація політично різнопланових видань – *FAZ*, *taz* та *Der Spiegel* – дозволила створити збалансований корпус текстів для аналізу. Відбір матеріалів за ключовими словами та акцент на аналітичні статті забезпечив високу якість зібраного матеріалу, який дав змогу виявити різні форми прецедентних алюзій, що активно використовуються в німецькомовних медіа для інтерпретації подій російсько-української війни. Аналіз виявив різні джерела алюзій, які використовуються для надання глибини медійному висвітленню конфлікту. Особлива увага приділялася контексту використання алюзій, що дало змогу побачити, як історичні та культурні референції допомагають читачам краще осмислити складні геополітичні процеси.

Дослідження типів інтертекстуальності у німецькомовній пресі показало, що цитати, алюзії, ремінісценції та інші мовні засоби є ефективними інструментами для створення багатошарового дискурсу про російсько-українську війну. Цитати політичних лідерів та експертів додають текстам об'єктивності, підтверджуючи важливість заявлених фактів і позицій. Алюзії та ремінісценції, зокрема, допомагають журналістам проводити історичні паралелі, тим самим підкреслюючи геополітичну значущість конфлікту. Стилізації та метатекстуальні посилання стають важливими елементами, які дозволяють авторам не лише відображати події, але й аналізувати їх через критику медійних процесів і висвітлення. Водночас, динаміка використання різних типів інтертекстуальності змінювалася протягом аналізованого періоду залежно від розвитку конфлікту: історичні алюзії були актуальними на ранніх етапах війни, тоді як у період повномасштабної війни стали популярними стилізації та цитати з актуальних політичних джерел.

Тематичний аспект прецедентних алюзій у висвітленні російсько-української війни в німецькомовних медіа виявляє широкий спектр культурних, історичних і соціальних референцій, які дозволяють глибше інтерпретувати події. Міфологічні, теологічні та літературні алюзії створюють образи, що допомагають драматизувати конфлікт та підкреслюють його символічну вагу. Водночас історико-суспільні алюзії дозволяють журналістам проводити паралелі між минулими історичними подіями та сучасними реаліями, що робить висвітлення більш інформативним і зрозумілим для читачів. Крім того, алюзії виконують важливу функцію оцінки подій, створюючи моральні та ідеологічні наративи, які формують сприйняття війни. Використання алюзій збагачує медійний дискурс, додаючи йому емоційного та символічного виміру, що допомагає не лише пояснювати події, а й впливати на громадську думку. Таким чином, прецедентні алюзії виступають потужним інструментом комунікації, що дозволяє німецькомовній пресі передавати складні ідеї через знайомі культурні образи та референції.

Проведений кількісний та змістовий аналіз використання алюзій у висвітленні подій російсько-української війни в німецькомовній пресі за 2014-2023 роки дозволив виявити ряд ключових тенденцій. Дослідження показало, що інтенсивність використання алюзій корелює з етапами ескалації конфлікту, досягаючи піків у 2014 та 2022 роках. Це свідчить про те, що журналісти активніше звертаються до алюзій для пояснення складних геополітичних процесів у кризові періоди. Аналіз типології алюзій виявив домінування історико-суспільних та міфологічних алюзій, що вказує на прагнення медіа створювати глибокі культурні та історичні паралелі для інтерпретації поточних подій. Важливим аспектом дослідження стало виявлення зв'язку між типами алюзій та тональністю публікацій: історичні алюзії частіше пов'язані з негативною тональністю, тоді як теологічні та міфологічні можуть створювати більш позитивний або нейтральний контекст. Порівняльний аналіз трьох провідних німецьких видань (FAZ, taz, Der Spiegel) продемонстрував певні відмінності у використанні алюзій, що може відображати їхні редакційні підходи

та ідеологічні орієнтації. Дослідження також виявило роль алюзій у формуванні ключових ідеологем щодо конфлікту, таких як роль України у захисті європейських цінностей чи образ Росії як агресора. Загалом, результати аналізу підкреслюють значущість алюзій як потужного інструменту формування громадської думки та інтерпретації складних геополітичних процесів у контексті висвітлення російсько-української війни в німецькомовному медіапросторі.